

ARTYKUŁY

CHODZENIE ZE SOBĄ, SPANIE ZE SOBĄ, MIESZKANIE ZE SOBĄ. MŁODZIENECZE RELACJE UCZUCIOWE I OBYCZAJOWOŚĆ PRZEDŚLUBNA

IWONA PRZYBYŁ

ABSTRACT. Przybył Iwona, *Chodzenie ze sobą, spanie ze sobą, mieszkanie ze sobą. Młodzieńcze relacje uczuciowe i obyczajowość przedślubna* (Dating, coupling, living together. Emotional relationships and the premarital customs). Zalety i wady życia w rodzinie i poza rodziną. Roczniki Socjologii Rodziny, XX, Poznań 2010. Adam Mickiewicz University Press, pp.17-35. ISBN 978-83-232-2257-6. ISSN 0867-2059. Text in Polish with a summary in English.

Iwona Przybył, Instytut Socjologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (Institute of Sociology Adam Mickiewicz University), ul. Szamarzewskiego 89, 60-568 Poznań, Poland.

Dyskusje na temat wartości, celów i zasad życia, jakimi kieruje się współczesna młodzież są stale obecne w polskiej literaturze socjologicznej. Obfituje ona w analizy dotyczące badań na temat poglądów młodego pokolenia na małżeństwo i rodzinę, preferowanych przez ludzi młodych form życia rodzinnego, motywów posiadania dzieci, ich liczby, postaw młodzieży wobec alternatywnych form życia małżeńsko-rodzinnego, którym towarzyszą wyjaśnienia, jakie zjawiska historyczne, kulturowe, społeczne i ekonomiczne mają wpływ na kształtowanie się tych wyobrażeń i oczekiwań. Problematyka związana z małżeństwem i rodziną jest podejmowana bardzo chętnie, mimo że jest trudna do badania sondażowego, bowiem przeplatają się tu osobiste doświadczenia, emocje oraz społeczne stereotypy¹. Pytania stawiane przez wielu badaczy koncentrują się najczęściej wokół preferowanego modelu życia w rodzinie – na ile obraz życia rodzinnego, oczekiwania gimnazjalistów, licealistów, młodzieży akademickiej bliskie są tradycyjnym wzorom, a w jakim stopniu od tradycyjnego wzorca odbiegają. W tę pro-

¹ D. Duch-Krzystoszek, *Małżeństwo, seks, prokreacja. Analiza socjologiczna*, IFiS PAN, Warszawa 1998, s. 91,

blematykę wpisane są również rozważania na temat selekcji partnerów do małżeństwa w ramach pewnych kategorii i warstw społecznych, i po drugie – wątki kładące nacisk na rozpoznanie młodzieńczych relacji uczuciowych i charakteru związków przedmałżeńskich. Warto wykorzystać dostępne analizy i szczegółowe dane, by opisać trendy zmian w procesie konstruowania małżeństwa oraz zarysować prognozy na najbliższą przyszłość.

Celem niniejszego opracowania jest analiza: 1) modelu normatywnego, przechowywanego w świadomości młodzieży oraz 2) wzorów postępowania, nie tylko młodzieży, ale – co najważniejsze – małżonków, którzy zawarli związek małżeński po 1991 roku. Prezentacja stosunku młodych Polaków do instytucji małżeństwa (zwłaszcza zakresu akceptacji przedślubnej inicjacji seksualnej), analiza młodzieńczych relacji uczuciowych oraz wzorów zachowań małżonków w okresie przedmałżeńskim, mają na celu nie tyle wskazanie wybranych zmian w obyczajowości przedmałżeńskiej, ile raczej ich konsekwencji w procesie tworzenia i funkcjonowania wspólnoty małżeńskiej. Analiza zostanie przeprowadzona głównie na podstawie wyników badań sondażowych zrealizowanych przez: Tomasza Biernata i Pawła Sobierajskiego² wśród 2243 osób w wieku 18-24 lat w województwach kujawsko-pomorskim, pomorskim, wielkopolskim, małopolskim i dolnośląskim, badań Leona Dyczewskiego³ wśród 1335 osób w wieku 18-24 lat w województwach mazowieckim i lubelskim, Józefa Baniaka⁴ wśród 955 gimnazjalistów w wieku 14-17 lat w województwie wielkopolskim, Beatę Golę⁵ wśród 800 nastolatków w wieku 13-19 lat w Małopolsce oraz badań własnych⁶.

Zagadnienie wyboru współmałżonka i przebieg znajomości przedślubnej jest zjawiskiem złożonym i należy do bardzo ważnych etapów cyklu życia małżeńsko-rodzinnego. Okres wzajemnego poznania się jest istotny dla jakości związku małżeńskiego, gdyż w zależności od czasu jego trwania oraz wspólnych doświadczeń partnerów, umożliwia bądź przeciwnie – utrudnia poznanie osobowości partnera, jego systemu wartości oraz form

² T. Biernat, P. Sobierajski, *Młodość wobec małżeństwa i rodziny*. Raport z badań, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2007.

³ L. Dyczewski, *Wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomiędzy tradycją a nowoczesnością*, Wyd. KUL, Lublin 2009.

⁴ J. Baniak, *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży gimnazjalnej na tle kryzysu jej tożsamości osobowej*, Nomos, Kraków 2010.

⁵ B. Gola, *Modele zachowań seksualnych w prasie młodzieżowej i poglądach nastolatków*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.

⁶ Badania przeprowadzone przez autorkę w 2007 i 2008 roku wśród 630 małżonków zamieszkujących trzy typy środowiska lokalnego: mieszkańców wsi, małego i wielkiego miasta w województwach lubuskim i wielkopolskim. Na użytek niniejszego artykułu została wykorzystana tylko część wywiadów, przeprowadzonych wśród 134 małżonków (ze wsi i z wielkiego miasta), ze stażem małżeńskim nie dłuższym niż 15 lat.

zachowania, aspiracji i dążeń. W założeniu okres przedmałżeński ułatwia poznanie cech, które rzutują na określenie roli współmałżonka w odniesieniu do konkretnej osoby oraz sformułowanie oczekiwań i wymagań wobec partnera w małżeństwie. Jest to okres wspólnych doświadczeń i początek wzajemnego dopasowywania się. Znajomość małżonków od momentu pierwszego spotkania przechodzi przez różne stadia rozwojowe, niemniej już od początku bliższej znajomości dokonują się zmiany i modyfikacje postaw i zachowań partnerów, co służy rozwiązywaniu nieuchronnych sytuacji konfliktowych oraz osiągnięciu sukcesu w pełnieniu ról małżeńskich. Małżeństwa różnią się zarówno sposobem zawarcia znajomości, jak i przebiegiem okresu przedmałżeńskiego. Socjologiczna literatura przedmiotu poświęcona problematyce doboru małżeńskiego jest nader szczupła – do znaczących prac z zakresu analiz doboru małżeńskiego i okresu przedślubnego można zaliczyć prace: B. Łobodzińskiej⁷, W. Warzywody-Kruszyńskiej⁸, Z. Tyszki⁹, J. Laskowskiego¹⁰, E. Zubrzyckiej¹¹, H. Mrzygłód¹², W. Warzywody-Kruszyńskiej i J. Krzyszkowskiego¹³, H. Domańskiego i D. Przybysza¹⁴ oraz P. Kryczki¹⁵. Tylko w nielicznych pracach pojawiają się analizy, które nie poprzestają wyłącznie na etapie selekcji partnerów w ramach pewnych kategorii i warstw społecznych, ale kładą nacisk na realne zachowania nupturientów w procesie rozwoju związku.

Zawarcie związku małżeńskiego poprzedzają: wybór partnera oraz załoty, mające szeroką oprawę społeczną. Jej treść zależy od typu kultury i stopnia rozwoju cywilizacyjnego danego społeczeństwa¹⁶. Proces od momentu poznania się i zainteresowania sobą partnerów, aż do zaangażowania się w związek nazywany jest zalotami. To trochę staromodne słowo

⁷ B. Łobodzińska, *Małżeństwo w mieście*, Warszawa 1970; też: *Dobór małżeński jako społeczny proces kojarzenia partnerów*, [w:] *Przemiany rodziny polskiej*, red. J. Komorowska, Warszawa 1975.

⁸ W. Warzywoda-Kruszyńska, *Małżeństwa a struktura społeczna*, Wyd. PAN, Warszawa 1974.

⁹ Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, PWN, Warszawa 1974.

¹⁰ J. Laskowski, *Trwałość wspólnoty małżeńskiej*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1987.

¹¹ E. Zubrzycka, *Narzeczeństwo, małżeństwo, rodzina, rozwód?*, GWP, Gdańsk 1993.

¹² H. Mrzygłód, *Dobór małżeński w rodzinach marynarzy*, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1996.

¹³ W. Warzywoda-Kruszyńska, J. Krzyszkowski, *Młode małżeństwa w wielkim mieście*, Łódź 1990.

¹⁴ H. Domański, D. Przybysz, *Homogamia małżeńska a hierarchie społeczne*, IFiS PAN, Warszawa 2007.

¹⁵ P. Kryczka, *Obyczajowość przedmałżeńska – tendencje zmian*, [w:] *Małżeństwo i rodzina w nowoczesnym społeczeństwie*, red. L. Dyczewski, Wyd. KUL, Lublin 2007.

¹⁶ F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002, s. 17.

oznacza dążenie osoby zakochanej do zwrócenia na siebie uwagi partnera, który jest obiektem uczuć. Zdaniem Franciszka Adamskiego¹⁷ jest to pewien kompleks zachowań zmierzających do uzyskania zgody partnera na małżeństwo, które mogą sprowadzać się do „chodzenia ze sobą”, spełnienia wymogów dotyczących posagu czy nawet porwania, spotykanego do dziś w niektórych kulturach. Sens zalotów sprowadza się do powstania zaangażowania uczuciowego między partnerami, rozumianego jako ukierunkowanie decyzji, myśli, uczuć i działań na przekształcenie relacji miłosnej w trwały związek oraz utrzymanie tego związku pomimo występowania różnych przeszkód¹⁸. Zaangażowanie uczuciowe charakteryzuje się pięcioma cechami: przeświadczeniem obojga partnerów o kontynuowaniu związku, wykluczeniem związków alternatywnych, ograniczeniem aktywności jednostki w celu dostosowania się do oczekiwań społecznych kierowanych wobec pary osób, poczuciem przywiązania oraz gotowością do zaakceptowania norm zachowania wzrastającą wraz z rozwojem relacji w czasie¹⁹. Siła zaangażowania partnerów w związek może być „zmierzona” trzema wymiarami: czasem trwania związku, siłą uczuć i wsparcia, jakimi każdy partner ma zamiar obdarzyć drugiego oraz priorytetami partnerów, jednakże zdaniem Sandry Schrader²⁰, czas trwania nie świadczy ani o jakości związku, ani nie ukazuje rzeczywistego zaangażowania uczuciowego partnerów, nie ma również wpływu na natężenie uczuć. Jak kształtuje się przebieg znajomości przedślubnych od momentu poznania, poprzez zaloty do zawarcia formalnego związku? Jedną z pierwszych typologii związków przedmażeńskich zaprezentował Zbigniew Tyszka²¹. Autor podzielił diady przedmażeńskie na dwa główne typy: związki koleżeńskie nie prowadzące do małżeństwa i związki przedmażeńskie prowadzące do małżeństwa. Etap chodzenia ze sobą stanowi związek przedmażeński i jest to nieformalna instytucja towarzyszenia sobie, bez perspektywy zmiany stanu cywilnego, a nawet wykluczająca takie rozwiązanie. Chodzenie ze sobą – luźny związek koleżeński – może przyjąć jedną z trzech zasadniczych form. Pierwszą formę stanowi sympatia bez kontaktów seksualnych, drugą miłość romantyczna ze współzyciem seksualnym, jako wyrazem ekspresji uczuć, ostatnią formę stanowi spędzanie wspólnie czasu wolnego i regularne współzycie płciowe. Związkiem prowadzącym do małżeństwa, zawiera-

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ B. Wojciszke, *Psychologia miłości*, GWP, Gdańsk 1993, s. 15.

¹⁹ S. Schrader, *Commitment: A Conceptualization and an Empirical Demonstration in the Courtship Process*, 1980, s. 90-92, cyt. za: M. Lasswell, T. Lasswell, *Marriage and the Family*, Wadsworth Publishing Company, Belmont Kalifornia, 1987, s. 169.

²⁰ Ibidem.

²¹ Z. Tyszka, *Socjologia rodziny...*, op. cit., s. 140.

nym z myślą o formalizacji związku jest tzw. chodzenie „na poważnie” – współczesna namiastka narzeczeństwa, które może przyjąć formę narzeczeństwa w zredukowanej postaci (podana do wiadomości rodziców deklaracja o chęci zawarcia małżeństwa, narzeczeństwo zinstytucjonalizowane w świadomości społecznej, zaaprobowane przez rodzinę) lub nieformalnego narzeczeństwa, jako prywatnej umowy między partnerami, nie podlegającej żadnej instytucjonalizacji.

Przykładem monografii poświęconej okresowi przedślubnemu jest uniikatowe opracowanie Wielisławy Warzywody-Kruszyńskiej i Jerzego Krzyszkowskiego²². Na podstawie przeprowadzonych w 1983 roku badań empirycznych wśród 154 par przygotowujących się do małżeństwa wyróżnili oni cztery zasadnicze rodzaje znajomości (znajomość okresu dojrzewania, znajomość wczesnej dorosłości, znajomość aranżowana, znajomość seksualna), różniące się od siebie zarówno sposobem zawarcia, jak i liczbą etapów rozwoju wzajemnych kontaktów. Autorzy, podobnie jak E.E. LeMasters²³ wyróżnili pięć faz rozwoju znajomości przedślubnej. Pierwsza faza to znajomość grupowa (*group dating*), która charakteryzuje się wspólnym uczestnictwem w grupie rówieśniczej, na tym etapie dominują kontakty koleżeńskie, które mają charakter rzeczowy. Druga faza to chodzenie ze sobą (*randon dating*), w której najważniejsze są kontakty tylko we dwoje, jest to tzw. wspólnota wolnego czasu, bez intencji zawarcia związku małżeńskiego. Kolejna faza rozpoczynająca się uznaniem partnera za stałego nazwana została chodzeniem ze sobą na poważnie (*going steady*). Na tym etapie znajomości pojawiają się nowe formy kontaktów, rozpoczęcie współżycia seksualnego, rozmowy o planowanym małżeństwie. Czwarta faza nazwana prywatnym porozumieniem (*pinned*) charakteryzuje się planowaniem działań na rzecz przyszłego związku małżeńskiego oraz informowaniem rodziców o podjętej decyzji. Ostatni etap – oficjalne narzeczeństwo (*engagement*) rozpoczynające się obyczajem zaręczyn to okres, w którym narzeczeni prowadzą regularne współżycie seksualne, partnerzy czynią konkretne przygotowania do ślubu, a status narzeczonych obliguje ich do wspólnego uczestnictwa w oficjalnych uroczystościach rodzinnych. Pięciofazowa znajomość przedślubna nie przebiega analogicznie wśród wszystkich rodzajów związków, lecz jest uzależniona od typu znajomości.

Niniejsze opracowanie jest próbą odpowiedzi na pytanie, czym charakteryzują się dzisiaj związki uczuciowe młodzieży i czy prowadzą one ku tworzeniu wspólnoty małżeńskiej? Czym jest dzisiaj zwyczaj chodzenia ze sobą? Jak młodzież postrzega znaczenie i praktyki chodzenia ze sobą, jaką

²² W. Warzywoda-Kruszyńska, J. Krzyszkowski, *Młode małżeństwa...*, op. cit., s. 22.

²³ E.E. LeMasters, *Modern Courtship and Marriage*, New York 1957, s. 83-85, cyt. za: J. Laskowski, *Trwałość wspólnoty...*, op. cit., s. 98.

treścią wypełnia się ten związek? Jaką rolę odgrywa w nim współzycie seksualne?

Termin „chodzenie ze sobą” jest różnie rozumiany przez dziewczęta i chłopców, różnie kwalifikowany w zależności od pochodzenia środowiskowego badanych osób i zależy od wieku oraz liczby przeżytych w związku lat, jednak można próbować go zdefiniować. Piotr Kryczka²⁴ na podstawie wypowiedzi młodzieży w wieku 17-18 lat stwierdza, że jest to romantyczny związek oparty na potrzebie przyjaźni, czułości, zrozumienia i zaufania, ale bez zaciągania bardziej trwałych zobowiązań, także matrymonialnych, forma spędzania wolnego czasu, charakteryzująca się wyłącznością towarzystwa – nie do przyjęcia jest chodzenie z kilkoma sympatiami. Cechą chodzenia ze sobą jest świadomość, że należy: po pierwsze – powiedzieć sympatii, że jest się z nią w związku, a po drugie – poinformować, że zaprzestaje się chodzić, w sytuacji gdy to rzeczywiście ma miejsce. Kolejnymi cechami chodzenia ze sobą są: wczesny okres inicjacji (większość młodzieży określiła wiek uprawniający do rozpoczęcia chodzenia na 16-18 lat, choć od 25-50% badanych akceptowała wiek wcześniejszy), równe prawa obu płci do podjęcia inicjatywy chodzenia oraz uprawnienie do współzycia seksualnego, zwłaszcza w związkach charakteryzowanych jako chodzenie na poważnie (80% badanych dopuszczała współzycie seksualne w tego typu związkach). Badania Beaty Goli²⁵ przeprowadzone wśród 800 uczniów w wieku 13-19 lat pozwalają na uzupełnienie tej charakterystyki. Chodzenie ze sobą młodzież określa jako wspólnotę czasu wolnego, poglądów i zainteresowań, bycie razem, którego spoiwem jest miłość, przyjaźń, zaufanie, zrozumienie, zgoda, wsparcie, pomoc, szczerłość oraz wierność. Niewiele osób (zaledwie 3,3%) utożsamia chodzenie wprost ze współzyciem seksualnym, choć jak zauważa cytowana autorka, liczba młodych osób, które wiążą te dwa zjawiska jest znacznie większa.

Jaka jest częstotliwość występowania zjawiska, jakim jest chodzenie ze sobą?

Kwestia, nad którą chciałabym się zatrzymać to pytanie, na ile zwyczaj chodzenia ze sobą wiąże się z aspektem erotycznym? W jakim stopniu można traktować „bycie ze sobą” jako związek o charakterze seksualnym? Wyniki najnowszych badań²⁶ pozwalają na stwierdzenie, że związek dwójga młodych ludzi, mający charakter chodzenia ze sobą jest związkiem ero-

²⁴ P. Kryczka, *Obyczajowość przedmałżeńska...*, op. cit., s. 54-61.

²⁵ B. Gola, *Modele zachowań seksualnych...*, op. cit., s. 157 i dalsze.

²⁶ M.in. T. Biernat, P. Sobierajski, *Młodzież wobec małżeństwa i rodziny...*, op. cit.; L. Dyczewski, *Wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomiędzy tradycją a nowoczesnością...*, op. cit.; J. Baniak, *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży gimnazjalnej...*, op. cit.; B. Gola, *Modele zachowań seksualnych w prasie młodzieżowej i poglądach nastolatków*, op. cit.

tycznym. Nie tylko związek przedmałżeński, ale również taki o luźniejszym charakterze upoważnia, zdaniem młodych Polaków, do podjęcia współżycia. Przedmałżeńskie życie seksualne i tolerancja wobec niego nie są zjawiskami, które można uznać za wyłączny wytwór czasów współczesnych. Dość znany jest liberalizm seksualny występujący w krajach skandynawskich w XVII, XVIII i XIX wieku²⁷, niemniej w XX w. liberalizm seksualny stał się zjawiskiem powszechnym, o czym świadczą między innymi dane zawarte w pracy Anny Titkow, pozwalające prześledzić poglądy społeczeństwa polskiego (badania na reprezentatywnych próbach dorosłej ludności Polski) na temat przedmałżeńskiego współżycia dziewcząt i chłopców od lat sześćdziesiątych²⁸.

Tabela 1

Tolerancja wobec współżycia seksualnego przed ślubem – porównanie (dane w %)

Stwierdzenie	Współżycie seksualne przed ślubem – dziewczęta			
	1964	1979	1989	1998
Stanowczo nie powinno mieć miejsca	60,0	39,9	24,6	26,2
Jest dopuszczalne w pewnych okolicznościach	31,6	34,1	43,4	28,7
Jest zupełnie naturalne	8,4	26,0	32,0	45,1
	Współżycie seksualne przed ślubem – chłopcy			
	1964	1979	1989	1998
Stanowczo nie powinno mieć miejsca	33,8	28,4	14,7	21,8
Jest dopuszczalne w pewnych okolicznościach	47,1	33,3	40,7	29,1
Jest zupełnie naturalne	19,1	38,4	44,6	49,1

Źródło: A. Titkow, *Tożsamość polskich kobiet. Ciągłość, zmiana, konteksty*, Warszawa 2007, s. 193

Wyniki badań jednoznacznie wskazują, że powszechność akceptacji inicjacji seksualnej przed ślubem narasta, oraz że współżycie przedmałżeńskie chłopców i dziewcząt w minimalnym stopniu podlega „podwójnym standardom” oceny. Seks coraz częściej traktowany jest w kategoriach etycznie neutralnych, jako wartość autonomiczna i sprawa czysto prywatna. B. Gola przytacza opinię I.L. Reissa²⁹, który już w latach 50. ubiegłego wieku stwierdził, że etyka seksualna ewoluuje w różnych środowiskach, a nowa moralność seksualna wprowadzana jest głównie przez ludzi młodych. Au-

²⁷ Zob. m.in.: Z. Tyszka, *Socjologia...*, op. cit., s. 144; M. Lasswell, T. Lasswell, *Marriage and the Family*, op. cit., s. 170-173.

²⁸ A. Titkow, *Tożsamość polskich kobiet. Ciągłość, zmiana, konteksty*, IFiS PAN, Warszawa 2007, s. 192-194.

²⁹ K. Imieliński (red.), *Seksuologia. Zarys encyklopedyczny*, s. 313, cyt. za: B. Gola, *Modele zachowań seksualnych...*, op. cit., s. 45-46.

tor swoją opinię poparł wynikami badań, z których wynikało, że początek aktywności seksualnej młodzieży ulega przyspieszeniu, obniża się wiek inicjacji seksualnej, a zachowania seksualne mają tendencję do ujednolicania się. Badania na temat inicjacji seksualnej przeprowadzone m.in. przez polskich socjologów wskazują, że moment inicjacji seksualnej zależy od kategorii społecznej, do jakiej należy młody człowiek. Współżycie płciowe następuje później wśród dziewcząt, młodzieży uczącej się dłużej i na wyższym poziomie, osób silniej związanych z religią, mieszkańców małych miast i wsi, a także dzieci z rodzin o małym stopniu konfliktowości³⁰. Wyniki najnowszych raportów wskazują jednoznacznie, że zmniejsza się poparcie młodzieży dla tradycyjnych norm obyczajowych, takich jak zachowanie czystości przedmałżeńskiej. Pogląd głoszący, że współżycie seksualne należy rozpocząć po zawarciu związku małżeńskiego, nie znajduje poparcia u młodzieży, choć badania, nie tylko socjologiczne wskazują, że opinie na temat dziewictwa zależne są od płci, wieku, zaangażowania w wiarę religijną, typu szkoły, do jakiej uczęszczają badani (szkoła zawodowa, liceum) oraz od lokalnego charakteru miejsca zamieszkania młodzieży. Z jednej strony występuje akceptacja dotychczas obowiązujących zasad dotyczących odkładania momentu inicjacji do czasu zawarcia małżeństwa, a z drugiej strony wzrasta przyzwolenie dla wczesnych związków seksualnych, kontaktów przygodnych i częstej zmiany partnerów, toteż wysokie wartościowanie dziewictwa, jak i deprecjonowanie go są udziałem podobnych liczebnie grup, obejmujących aż połowę badanych³¹.

Potwierdzają to wyniki badań przeprowadzonych wśród gimnazjalistów³², z których wynika, że czystość seksualna przed ślubem stanowi bardzo ważną i ważną wartość dla 31,5% respondentów. Odsetek gimnazjalistów akceptujących i odrzucających dziewictwo narzeczonych do dnia ślubu są niemal identyczne (40,6% i 40,7%). Po bliższej analizie wyników można jednak zauważyć, że mężczyźni są traktowani w tym względzie bardziej liberalnie niż kobiety. Ponad połowa chłopców (50,8%) i nieco mniejszy odsetek dziewcząt (38,2%) twierdzi, że kandydatka na żonę musi być dziewicą, bo jest to istotny warunek małżeńskiego szczęścia. Z kolei większy odsetek dziewcząt (44,6%) niż chłopców (27,3%) wskazuje na konieczność wstrzeźliwości narzeczonego do dnia ślubu. Wśród zalet czystości młodzież

³⁰ Z. Izdebski, A. Ostrowska, *Seks po polsku. Zachowania seksualne jako element stylu życia Polaków*, Warszawa 2003, s. 20.

³¹ M.in. W. Wróblewska, P. Strzelecki, A. Matysiak, *Kodeks obyczajowości seksualnej wśród młodzieży na podstawie badania „Zachowania i postawy studentów w sferze seksualnej”*, [w:] *Systemy wartości a procesy demograficzne*, (red.) K. Słany, A. Małek, I. Szczepaniak-Wiecha, NOMOS, Kraków 2003, s. 211.

³² J. Baniak, *Małżeństwo i rodzina...*, op. cit., s. 231-252.

wymienia wyrażanie autentycznej miłości w małżeństwie, uczciwość i szacunek dla przyszłego współmałżonka, a także możliwość wypracowania przez partnerów „własnego stylu” kontaktów seksualnych, bez obciążeń i porównań. Z drugiej strony ponad 28% badanych gimnazjalistów otwarcie twierdziło, że wstrzemięźliwość seksualna przed zawarciem małżeństwa nie jest wartością. Seks ich zdaniem jest wartością samoistną, z której ludzie mogą korzystać, bez względu na stan cywilny. Wyrazem takich przekonań są wzory zachowań młodych Polaków. W świetle osobistych deklaracji uczniów z województwa wielkopolskiego w wieku 13-16 lat, ponad połowa (53%) funkcjonuje w związkach nieformalnych, z czego 30,9% uprawia z partnerem seks³³. Wyniki badań potwierdzają tezę P. Kryczki, że chodzenie ze sobą wpisuje się w nową zlaicyzowaną obyczajowość przedmażeńską, łamiąc tabu tradycyjnej wstrzemięźliwości³⁴. Warto podkreślić, że większość badanych przez B. Golę w Małopolsce nastolatków odbyło inicjację seksualną między 16. a 17. rokiem życia, badani przyznawali się najczęściej do posiadania jednego stałego partnera seksualnego, ale co trzeci mówił o współżyciu z wieloma partnerami.

Uzyskane dane nie szokują dziś nikogo, zwłaszcza gdy przeanalizuje się poglądy nastolatków dotyczące momentu inicjacji seksualnej. Dla większości młodzieży badanej przez J. Baniaka wystarczającym kryterium, które upoważnia parę zakochanych do rozpoczęcia i kontynuowania współżycia seksualnego jest wzajemna miłość – pogląd ten podzielało 48,7% dziewcząt i 49,2% chłopców. Znacznie mniejszy odsetek respondentów (25,7%) uważał, że moment inicjacji seksualnej należy odłożyć do momentu zawarcia związku małżeńskiego: w kościele (10,2%) lub w urzędzie stanu cywilnego (15,5%). Co dziesiąty respondent był przekonany, że rozpoczęcie współżycia nie wymaga żadnych warunków czy zezwoleń³⁵. Rozpoczęcie współżycia płciowego rzeczywiście nie wymaga żadnych zezwoleń, ale pociąga za sobą określone konsekwencje dla partnerów, które mogą ujawnić się także później – w przyszłym związku małżeńskim. Analiza wypowiedzi samych uczniów³⁶ na temat warunków i skutków inicjacji pozwala na wyszczególnienie implikacji współżycia seksualnego przed ślubem. Młodzież jest świadoma, że inicjacja seksualna łączy się z różnorodnymi konsekwencjami natury psychicznej, społecznej, moralnej, medycznej i in. Zostały one zawarte w tabeli 2.

³³ Do współżycia seksualnego przyznało się 27,2% dziewcząt (w tym 11,3% do seksu bezafektywnego) i 38,2% chłopców (w tym 14,4% uprawia seks, nie łącząc go z uczuciem), ibidem, s. 115-117.

³⁴ P. Kryczka, *Obyczajowość przedmażeńska...*, op. cit., s. 58.

³⁵ J. Baniak, *Małżeństwo...*, op. cit., s. 235-238.

³⁶ Patrz: J. Baniak, *Małżeństwo...*, op. cit.; B. Gola, *Modele...*, op. cit.

Tabela 2

Implikacje współżycia seksualnego przed ślubem w ocenie uczniów

Seks w młodzieńczych relacjach uczuciowych	
Korzyści	Koszty
<p>Korzyści psychiczne</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozwala poznać siebie, reakcje własnego ciała, temperament - pozwala poznać partnera i dokonać wyboru partnera na „całe życie” <p>Korzyści społeczne</p> <ul style="list-style-type: none"> - prestiż, nobilitacja w grupie rówieśniczej - możliwość wykorzystania zdobytego doświadczenia do wzbogacenia życia seksualnego w małżeństwie - większe możliwości zadowolenia partnera - zapobieganie konfliktom, których początek rozpoczyna się w tzw. „łóżku” - większa trwałość i stabilność małżeństwa - harmonia w życiu płciowym w małżeństwie 	<p>Koszty medyczne</p> <ul style="list-style-type: none"> - możliwość zarażenia się chorobami przenoszonymi drogą płciową - macierzyństwo zagrażające zdrowiu/życiu w przypadku zbyt wczesnej inicjacji - zabiegi przerywania ciąży <p>Koszty psychiczne</p> <ul style="list-style-type: none"> - dezintegracja seksualna, zwłaszcza przy przedwczesnej inicjacji - obawa przed porzuceniem - rozczarowanie, utrata zaufania po opuszczeniu przez partnera/partnerkę - utrata dziewictwa, poczucie winy, wstydu, - utrata szacunku, - możliwość porównań, które mogą wypaść niekorzystnie dla małżonka, <p>Koszty społeczne</p> <ul style="list-style-type: none"> - przeszkoda (zwłaszcza dla kobiet) w znalezieniu męża w małym środowisku, - utrata dobrej opinii z powodu braku kontroli własnej seksualności - ryzyko rozwodu, które wzrasta wraz z liczbą partnerów seksualnych przed małżeństwem - większe prawdopodobieństwo niewierności w małżeństwie - nie sprzyja wzajemnemu poznaniu i przystosowaniu się partnerów, gdyż nie da się wypracować własnego stylu kontaktów seksualnych <p>Koszty moralne, etyczne</p> <ul style="list-style-type: none"> - brak wierności przyjętym zasadom moralnym, normom religijnym, życie w grzechu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: J. Baniak, *Małżeństwo...*, op. cit.; B. Gola, *Modele...*, op. cit.

Choć wartość małżeństwa i rodziny stale utrzymuje się na szczycie hierarchii wartości Polaków, to badania planów życiowych młodzieży w odniesieniu do małżeństwa i rodziny ujawniły nowe tendencje zmian obyczajowości przedślubnej.

Tabela 3

Znaczenie małżeństwa w opinii młodzieży (dane w %)

Znaczenie małżeństwa we wspólnym społeczeństwie	Młodzież w wieku 18-24* N=2243	Młodzież w wieku 18-24** N=1335
Jest przestarzałą instytucją	7,2	6,8
Ma i będzie mieć duże znaczenie	73,5	78,6
Nie mam zdania	19,3	22,1
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: T. Biernat, P. Sobierajski, *Młodzież wobec małżeństwa i rodziny. Raport z badań*, Toruń 2007, s. 62 (*); L. Dyczewski, *Wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomiędzy tradycją a nowoczesnością*, Lublin 2009, s. 77 (**).

Ogólnie dla zdecydowanej większości (ponad 73%) młodych Polaków (bez względu na region, w jakim mieszkają) małżeństwo jest ważną instytucją, zdecydowana większość (ponad 80%) planuje również w przyszłości zawarcie związku małżeńskiego. Należy jednak odnotować zmiany w obyczajowości przedślubnej dotyczące przede wszystkim zamieszkiwania przed ślubem - blisko połowa respondentów w badaniach P. Kryczki³⁷ oraz ponad 40% młodzieży badanej przez L. Dyczewskiego i T. Biernata planowała małżeństwo po wspólnym zamieszkaniu „na próbę” (tabela nr 4). Deklaracje powszechności akceptacji kohabitacji jako związku przedmałżeńskiego ukazują zjawisko, które w polskiej obyczajowości przedślubnej można określić mianem nowego.

Tabela 4

Stan cywilny w planach młodzieży (dane w %)

Stosunek do formalizacji związku	Młodzież w wieku 18-24* N=2243	Młodzież w wieku 18-24** N=1335
W przyszłości chcę żyć z partnerem tylko w związku małżeńskim	33,88	43,37
Najpierw chcę żyć i mieszkać z partnerką/partnerem, aby sprawdzić, czy ją/jego zechcę potem poślubić	50,23	37,45
Nie chcę brać ślubu, ale chcę żyć i mieszkać wspólnie z partnerem/partnerką	4,38	8,99
Chcę żyć sam/sama bez partnera/partnerki	0,87	4,72
Tego jeszcze nie wiem	9,0	3,07
Już jestem w związku małżeńskim	1,64	0,67
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: T. Biernat, P. Sobierajski, *Młodzież wobec małżeństwa i rodziny. Raport z badań*, Toruń 2007, s. 64 (*); L. Dyczewski, *Wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomiędzy tradycją a nowoczesnością*, Lublin 2009, s. 100 (**).

³⁷ P. Kryczka, *Obyczajowość...*, op. cit., s. 59.

Wyniki nieznacznie różnią się w zależności od regionu Polski, w jakim były przeprowadzane; kohabitacja przedmałżeńska cieszy się większą aprobatą wśród młodzieży z województw północnych i zachodnich. Potwierdzeniem stosunku młodych Polaków do ślubu jest także zakres ich aprobaty dla związków nieformalnych. Co dziesiąty respondent L. Dyczewskiego i T. Biernata zgodził się z twierdzeniem, że „życie bez ślubu to dobre rozwiązanie” (tabela nr 5), dla co piątego wieloletni związek nieformalny jest nie do zaakceptowania, ale dla zdecydowanej większości (ok. 70%) jest to obojętne. Młodzież ze szkół średnich i studiująca z województw północnych i zachodnich nie różni się pod tym względem od swoich rówieśników z innych regionów Polski. Warto jednak poddać analizie wyniki uzyskane przez J. Baniaka wśród gimnazjalistów, by dostrzec zapowiedź zmian - zdecydowana większość młodzieży w wieku 14-17 lat (59,2%) uważa, że istnieje społeczne zapotrzebowanie na alternatywne formy życia rodzinnego. Gimnazjaliści akceptują związki nieformalne w różnych środowiskach społecznych, w tym w środowiskach młodzieżowych. Można zaryzykować tezę, że po dziesięciu latach od badań przeprowadzonych w 1997 roku w Wielkiej Brytanii, które ujawniły, że ponad połowa badanych (58%) osób zgodziła się ze stwierdzeniem, że „to dobry pomysł, aby para zamierzająca się pobrać najpierw żyła przed ślubem”³⁸, uzyskujemy w Polsce te same wyniki, tym bardziej że dotyczą one młodszej kategorii wiekowej. Świadczy to o szybko zachodzących zmianach kulturowych w kodeksie obyczajowości seksualnej młodych osób w Polsce.

Tabela 5

Stosunek do par żyjących bez ślubu

Stosunek do par żyjących bez ślubu	Młodzież w wieku 18-24* N=2216	Młodzież w wieku 18-24** N=1335	Młodzież w wieku 14-17*** N=955
Uważam, że to dobre rozwiązanie	10,32	10,1	59,2
Jestem temu przeciwny	18,19	20,1	27,1
Jest mi to obojętne	71,48	69,8	14,7
Ogółem	100,00	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: T. Biernat, P. Sobierajski, *Młodzież wobec małżeństwa i rodziny. Raport z badań*, Toruń 2007, s. 75 (*); L. Dyczewski, *Wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomiędzy tradycją a nowoczesnością*, Lublin 2009, s. 111 (**); J. Baniak, *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży gimnazjalnej na tle kryzysu jej tożsamości osobowej*, Kraków 2010, s.113-114 (***).

³⁸ A. Kwak, *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2005, s. 227-228.

Tabela 6

Cechy społeczno-demograficzne badanych małżonków (staż małżeński do 15 lat)

Zmienne	Wieś N=70		Wielkie miasto N=64	
Staż małżeński				
0-5 lat	41,6%		37,5%	
6-10 lat	30,5%		21,9%	
11-15 lat	27,8%		40,6%	
Wykształcenie	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni
wyższe	21,5%	11,0%	60,3%	58,6%
średnie	41,0%	44,5%	33,3%	29,3%
zasadnicze zawodowe	23,2%	27,8%	6,4%	12,1%
podstawowe	14,3%	16,7%	-	-
Wiek w momencie zawarcia małżeństwa (średnia w latach)	22,6	26,6	25,6	27,3
Pochodzenie społeczne				
inteligenckie	9,7%	7,6%	50,8%	53,5%
robotnicze	82,9%	77,0%	46,0%	39,6%
chłopskie	7,3%	15,3%	3,2%	6,9%
Homogamia pod względem pochodzenia środowiskowego	68,5%		54,7%	
Uczestnictwo w praktykach religijnych				
regularnie	48,1%	31,6%	41,3%	37,2%
nieregularnie	31,5%	42,1%	25,4%	32,2%
bardzo rzadko (tylko w święta religijne)	15,5%	15,8%	30,1%	25,4%
wcale	1,9%	10,5%	3,2%	5,2%

Źródło: badania własne

Jak już wspomniałam we wstępie, obyczajowość przedmałżeńska najczęściej ujmowana jest w wymiarze istniejących opinii i ocen ludzi młodych, niezwykle rzadko poddawana jest badaniom w aspekcie realnych zachowań nupturientów lub zachowań małżonków (na zasadzie badań retrospektywnych), którzy zawarli związek małżeński stosunkowo niedawno. Lukę poznawczą wypełniają w części badania empiryczne podporządkowane tematyce procesu konstruowania małżeństwa przeprowadzone przeze mnie w latach 2007-2008 na 630-osobowej populacji w trzech typach środowiska lokalnego: wieś, małe miasto i wielkie miasto. Na potrzeby niniejszego opracowania wybrałam tylko 134 wywiady przeprowadzone z najmłodszymi małżonkami zamieszkującymi środowisko wiejskie³⁹

³⁹ Badania zostały przeprowadzone w jedenastu wsiach w powiecie międzyrzeckim.

(N=70) oraz z małżonkami ze środowiska wielkomińskiego⁴⁰ (N=64), których staż w związku formalnym nie przekroczył 15 lat. Cechy społeczno-demograficzne charakteryzujące badanych małżonków prezentuje tabela 6.

Badani małżonkowie różnią się najbardziej w zakresie poziomu wykształcenia – zdecydowanie niższy prezentują małżonkowie zamieszkujący wieś (przeważa średnie i zasadnicze zawodowe) oraz pochodzenia społecznego – wśród mieszkańców wsi przeważa pochodzenie robotnicze i chłopskie, wśród małżonków mieszkających w mieście inteligentne i robotnicze. Związki małżeńskie w środowisku wiejskim są bardziej homogamiczne i zawierane są, zwłaszcza przez kobiety, o kilka lat wcześniej, co związane jest z odmiennym procesem kształcenia się w obu środowiskach (średnia wieku kobiet na wsi zmieniających stan cywilny wynosi 22,6 lat, w mieście 25,6). Warto odnotować, że uczestnictwo małżonków w praktykach religijnych nie różnicuje znacząco badanych środowisk.

Opisując okres przedślubny badanych małżonków, nie można pominąć czasu trwania bliższej znajomości – od momentu nawiązania bliższych kontaktów, zainteresowania się sobą, do dnia zawarcia formalnego związku małżeńskiego, bez względu na jego charakter (świecki, wyznaniowy). Badani małżonkowie nie mieli najmniejszych problemów z przypomnieniem sobie dnia, kiedy rozpoczęli chodzić ze sobą na poważnie. Jest to zatem istotny moment w biografii małżeńskiej, przechowywany w pamięci równie dobrze, jak data ślubu, co pozwala badaczowi z dużą dokładnością określić czas trwania okresu przedmałżeńskiego. Zdecydowana większość małżonków traktowała się jako para nie dłużej niż dwa, trzy lata. Niezmiernie rzadkie są przypadki chodzenia ze sobą partnerów krócej niż pół roku (3,7%) czy rok (12,7%). Czas wzajemnego poznawania się i przystosowania jest najczęściej skracany poprzez podjęcie decyzji o ślubie, której akceleratorem jest nieplanowana ciąża. Z kolei pary, które zawarły związek małżeński po sześciu i więcej latach od rozpoczęcia bliższej znajomości, miały w swej historii etap wspólnego zamieszkiwania ze sobą przed ślubem, który przesuwa w czasie decyzję o sformalizowaniu relacji⁴¹. Warto zaznaczyć, że środowisko zamieszkania nie ma związku z okresem trwania znajomości przedślubnej małżonków. Szczegółowe dane prezentuje tabela nr 7.

W socjologicznej analizie kojarzenia się partnerów i rozwoju znajomości przedślubnej nie można pominąć kwestii wchodzenia kobiet i mężczyzn w rolę partnera seksualnego. Opinie młodych Polaków są zbieżne z realnymi zachowaniami małżonków w okresie przedślubnym. Analiza uzyska-

⁴⁰ Badania przeprowadzono wśród mieszkańców Poznania.

⁴¹ I. Janicka, *Kohabitacja a małżeństwo w perspektywie psychologicznej. Studium porównawcze*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2006.

Tabela 7

Czas trwania „chodzenia ze sobą”

Okres chodzenia ze sobą	Wieś		Miasto		Ogółem	
	L.	%	L.	%	L.	%
do 3 miesięcy	-	-	-	-	-	-
do 6 miesięcy	3	4,3	2	3,12	5	3,73
do 12 miesięcy	10	14,3	7	10,93	17	12,68
do 2 lat	15	21,4	13	20,31	28	20,89
do 3 lat	17	24,3	15	23,43	32	23,88
do 4 lat	9	12,8	6	9,37	15	11,2
do 5 lat	5	7,1	8	12,5	13	9,7
do 6 lat	3	4,3	6	9,37	9	6,7
do 7 lat	5	7,1	4	6,25	9	6,7
do 8 lat	2	2,8	1	1,56	3	2,23
powyżej 8 lat	3	4,3	2	3,12	5	3,73
Ogółem	70	100,0	64	100,0	134	100,0

Źródło: badania własne

nych danych pozwala jednoznacznie stwierdzić powszechność współżycia seksualnego partnerów przed ślubem (89,5%), bez względu na środowisko zamieszkania (95,7% na wsi i 82,7% w mieście). W środowisku wielkomiejskim nieznacznie więcej małżonków (11%) deklaruje brak współżycia seksualnego z narzeczonym/narzeczoną do dnia ślubu, choć część z nich przyznaje się do wcześniejszych doświadczeń seksualnych z innymi partnerami. Należy podkreślić, że współżycie seksualne podejmowane jest bez względu na fazę i rodzaj znajomości (w rozumieniu W. Warzywody-Kruszyńskiej i J. Krzyszkowskiego⁴²). Partnerzy często realizują role seksualne, zanim podejmują decyzję o oświadczeniach, zaręczynach, ślubie. Czy podejmowanie ról seksualnych wiąże się z formą zamieszkania? W teoriach dotyczących zachowania małżeńskiego istnieją dwa podejścia, z których jedno przyjmuje, iż kohabitacja jest substytutem małżeństwa, a drugie uznaje kohabitację za etap w przechodzeniu do małżeństwa⁴³. W trakcie analiz zebranych materiałów empirycznych próbowałam ustalić, na ile powszechne jest w środowisku wiejskim i miejskim wspólne zamieszkiwanie małżonków przed zawarciem związku małżeńskiego? Wśród partnerów prowadzących życie płciowe, mieszkanie oddzielne i wspólne (kohabitacja) jest udziałem podobnie liczebnych grup. Ponad 44% spośród wszystkich badanych przeze mnie małżeństw (zawartych po 1991 roku) w środowisku wiejskim i blisko 44% małżeństw ze środowiska wielkomiejskiego mieszkało ze

⁴² W. Warzywoda-Kruszyńska, J. Krzyszkowski, *Młode...*, op. cit.

⁴³ A. Kwak, *Rodzina...*, op. cit., s. 141.

sobą jeszcze przed zawarciem ślubu. Jest to interesujący wynik, który nakazuje weryfikację wyróżnionych wcześniej przez socjologów faz rozwoju znajomości przedślubnych.

Tabela 8

Przedmażeńskie współżycie seksualne a obecność kohabitacji w przedślubnej biografii małżonków

Współżycie seksualne małżonków przed ślubem	Ogółem	Forma zamieszkania	Wieś		Miasto			
	%		L.	%	L.	%	L.	%
Nie	7,5	osobno	3	4,3	7	11,0	10	7,5
		wspólnie	0	-	0	-	0	-
Tak	89,5	osobno	36	51,4	25	39,0	61	45,5
		wspólnie	31	44,3	28	43,7	59	44,0
Brak danych	3,0	osobno	0	-	4	6,3	4	3,0
		wspólnie	0	-	0	-	0	-
Ogółem	100,0		70	100,0	64	100,0	134	100,0

Źródło: badania własne

Z punktu widzenia rozwoju znajomości warto poddać analizie moment, w którym partnerzy decydują się na zamieszkanie wspólne. Największa część małżonków zamieszkała ze sobą dopiero po ślubie (42,8% małżonków mieszkających na wsi oraz 46,9% małżonków z wielkiego miasta). Małżonkowie, którzy zdecydowali o wspólnym zamieszkaniu jeszcze przed ślubem nie stanowią jednorodnej kategorii. Można ich podzielić na dwie grupy. Do pierwszej można zaklasyfikować pary, które decydują się na wspólne gospodarstwo domowe, bez planowania ślubu (odpowiednio 27,1% i 18,8%) – w tym przypadku kohabitacja prowadzi dopiero po jakimś czasie do zaręczyn i małżeństwa. Do drugiej grupy można zaklasyfikować partnerów, którzy zamieszkują razem dopiero po publicznym przyrzeczeniu sobie ślubu (4,3% na wsi i 15,6% w mieście), zatem kohabitacja spełnia funkcję przypieczętowania zaręczyn, które są wstępem do małżeństwa. Przypadki, w których narzeczeni zamieszkują razem po oświadczeniach, a przed publicznymi zaręczynami, należą do rzadkości.

Kohabitacja koresponduje wyraźnie z posiadaniem przez jednego z partnerów własnego mieszkania, ewentualnie zasobów finansowych umożliwiających jego wynajęcie. Ponad 85% partnerów, którzy zamieszkali razem przed ślubem, miało własne lub wynajęte mieszkanie/dom. Brak dostępu do tego typu lokalu, jak również brak środków finansowych skutecznie utrudniają podjęcie decyzji o kohabitacji. Warto przyrzeć się wspólnemu zamieszkiwaniu przed zawarciem związku małżeńskiego

w środowisku wiejskim, co nie jest wcale sytuacją rzadką⁴⁴. Prawie co trzecie małżeństwo zostało zawarte po okresie wspólnego zamieszkiwania, które zostało zainicjowane zanim małżonkowie rozpoczęli działania na rzecz planowania małżeństwa. Wśród nich największą część stanowili partnerzy, którzy żyli ze sobą wiele lat (np. pary ze stażem 8. i 11. letnim) i postanowili zalegalizować związek, następnie studenci, którzy zamieszkiwali w akademiku przez okres studiów. Najmniejszy odsetek stanowiły osoby (najczęściej kobiety), które postanowiły wprowadzić się do domu partnera, by prowadzić wspólnie gospodarstwo rolne i zarazem pomóc mu w opiece nad niepełnosprawnym/chorym rodzicem.

Tabela 9

Moment wspólnego zamieszkania

Moment wspólnego zamieszkania	Wieś		Miasto		Ogółem	
	L.	%	L.	%	L.	%
Jeszcze przed myślą o ślubie, przed prywatnymi oświadczeniami	19	27,1	12	18,8	41	30,6
Po oświadczeniach (zaręczyn nie było)	6	8,6	5	7,8	11	8,2
„Po słowie”, ale przed publicznymi zaręczynami	3	4,3	1	1,5	4	3,0
Po zaręczynach	3	4,3	10	15,6	13	9,7
Bezpośrednio po ślubie	30	42,8	30	46,9	60	44,8
Jakiś czas po ślubie	9	12,9	6	9,4	15	11,2
Ogółem	70	100,0	64	100,0	134	100,0

Źródło: badania własne

Powyższe analizy dotyczące procesu konstruowania małżeństwa – dane na temat postaw młodych Polaków wobec ślubu, przedmałżeńskiego współżycia i zamieszkiwania razem oraz wzorów zachowań badanych małżonków jako nupturientów – muszą skłaniać ku weryfikacji dotychczasowych ustaleń na temat faz znajomości przedślubnej. W roku 2008 Dorota Ruskiewicz, pisząc na temat alternatywnych form życia małżeńsko-rodzinnego, wysunęła jedynie przypuszczenie, że kohabitacja powoli staje się fazą poprzedzającą małżeństwo, będąc rodzajem narzeczeństwa, chodzenia ze sobą⁴⁵. Badania własne przeprowadzone wśród 134 małżeństw wykazały, że kohabitacja jest fazą poprzedzającą związek formalny – co trzecie małżeństwo zostało zawarte po wspólnym zamieszkiwaniu, rozpo-

⁴⁴ Warto jednak zaznaczyć, że badaniami objęto mieszkańców wsi w województwie lubuskim, charakteryzującym się brakiem tradycyjnej, ustabilizowanej świadomości moralnej zalecanej przez Kościół katolicki.

⁴⁵ D. Ruskiewicz, *Życie w pojedynkę – ucieczka od rodziny czy znak naszych czasów*, Wyd. Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej, Łódź 2008, s. 91-92.

czętym bez intencji sformalizowania związku, czyli tzw. kohabitacji alternatywnej, co dziesiąte – po kohabitacji pozaręczynowej.

Jakie skutki społeczne pociąga za sobą kohabitacja, coraz powszechniejsza w obyczajowości przedmałżeńskiej? Iwona Janicka stwierdza: „generalnie wyniki badań potwierdzają niekorzystne perspektywy dla kohabitacji zarówno będącej alternatywą dla małżeństwa, jak i tej stanowiącej formę przejściową, tj. przedmałżeńską, a nawet pozaręczynową”⁴⁶. Analiza literatury przedmiotu⁴⁷ pozwala na formułowanie następujących wniosków: kilkuletnie pozostawanie w związkach nieformalnych wydłuża okres bezżenności, powoduje zawieranie związków małżeńskich w późniejszym wieku, a nawet zmniejsza prawdopodobieństwo sformalizowania związku. Kohabitacja przedmałżeńska zmniejsza prawdopodobieństwo podejmowania decyzji prokreacyjnych, redukuje seksualną ekskluzywność po ślubie, utrudnia dostosowanie się małżonków, przyspiesza wkraczanie pary w fazę kryzysu i zwiększa prawdopodobieństwo rozpadu związku, w porównaniu do związków nie poprzedzonych okresem wspólnego zamieszkiwania. Prognozy dotyczące zakresu występowania kohabitacji przedmałżeńskiej, wyłaniające się z wypowiedzi młodych Polaków wydają się wskazywać, że w najbliższym czasie będziemy świadkami takich zjawisk. Mimo że Polacy coraz chętniej się pobierają, przestając traktować związek małżeński jako utratę autonomii, można przypuszczać, że obyczajowość przedmałżeńska w obecnym kształcie będzie nasilała niekorzystne, opisane wyżej zjawiska.

LITERATURA

- Adamski F. (2002), *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
- Baniak J. (2010), *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży gimnazjalnej na tle kryzysu jej tożsamości osobowej*, NOMOS, Kraków
- Biernat T., Sobierajski P. (2007), *Młodzież wobec małżeństwa i rodziny. Raport z badań*, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń
- Domański H., Przybysz D. (2007), *Homogamia małżeńska a hierarchie społeczne*, IFiS PAN, Warszawa
- Duch-Krzystoszek D. (1998), *Małżeństwo, seks, prokreacja. Analiza socjologiczna*, IFiS PAN, Warszawa
- Dyczewski L. (2009), *Wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomiedzy tradycją a nowoczesnością*, Wyd. KUL, Lublin

⁴⁶ I. Janicka, *Perspektywy związków kohabitacyjnych*, [w:] *Psychologia rodziny. Małżeństwo i rodzina wobec współczesnych wyzwań*, (red.) T. Rostowska, wyd. Difin, Warszawa 2009, s. 48-49

⁴⁷ M. in. I. Janicka, *Kohabitacja...*, op. cit.; teźże: *Perspektywy związków...*, op. cit.; A. Kwak, *Rodzina...*, op. cit.; K. Słany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, NOMOS, Kraków 2002.

- Gola B. (2008), *Modele zachowań seksualnych w prasie młodzieżowej i poglądach nastolatków*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
- Izdebski Z., Ostrowska A. (2003), *Seks po polsku. Zachowania seksualne jako element stylu życia Polaków*, Warszawa
- Janicka I. (2006), *Kohabitacja a małżeństwo w perspektywie psychologicznej. Studium porównawcze*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź
- Janicka I. (2009), *Perspektywy związków kohabitacyjnych*, [w:] *Psychologia rodziny. Małżeństwo i rodzina wobec współczesnych wyzwań*, (red.) T. Rostowska, Wyd. Difin, Warszawa
- Kotlarska-Michalska A. (1994), *Ważność problematyki „doboru małżeńskiego” w socjologicznych badaniach małżeństwa*, „Roczniki Socjologii Rodziny”, t. VI
- Kryczka P. (2007), *Obyczajowość przedmałżeńska – tendencje zmian*, [w:] *Małżeństwo i rodzina w nowoczesnym społeczeństwie*, (red.) L. Dyczewski, Wyd. KUL, Lublin
- Kwak A. (2005), *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa
- Laskowski J. (1987), *Trwałość wspólnoty małżeńskiej*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa
- Lasswell M., Lasswell T. (1987), *Marriage and the Family*, Wadsworth Publishing Company, Belmont, Kalifornia
- Ruszkiewicz D. (2008), *Życie w pojedynkę – ucieczka od rodziny czy znak naszych czasów*, Wyd. Wyższej szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej, Łódź
- Slany K. (2002), *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, NOMOS, Kraków
- Titkow A., (2007), *Tożsamość polskich kobiet. Ciągłość, zmiana, konteksty*, IFiS PAN, Warszawa
- Tyszka Z. (1974), *Socjologia rodziny*, PWN, Warszawa
- Warzywoda-Kruszyńska W., Krzyszkowski J. (1990), *Młode małżeństwa w wielkim mieście*, Łódź
- Wojciszke B. (1993), *Psychologia miłości*, GWP, Gdańsk
- Wróblewska W., Strzelecki P., Matysiak A. (2003), *Kodeks obyczajowości seksualnej wśród młodzieży na podstawie badania „Zachowania i postawy studentów w sferze seksualnej”*, [w:] *Systemy wartości a procesy demograficzne*, (red.) K. Slany, A. Małek, I. Szczepaniak-Wiecha, NOMOS, Kraków
- Zubrzycka E. (1993), *Narzeczeństwo, małżeństwo, rodzina, rozwód?*, GWP, Gdańsk

DATING, COUPLING, LIVING TOGETHER. EMOTIONAL RELATIONSHIPS AND THE PREMARITAL CUSTOMS

Summary

The aim of this article concentrates on the presentation of what do young Polish people mean by the term marriage and what is their acceptance for premarital sexual behaviors and premarital cohabitation. The author tries to answer are there typical dating and courtship development patterns and how do changes of the premarital customs, like having sexual relations, affect future relations between wives and husbands.

This paper is based on literature and the results of the author's study carried out in 2007 and 2008.